

ELŐSZÓ.

Szatmár megye teljes történeti forrásanyagának összegyűjtésére már több mint száz évvel ezelőtt történt kísérlet. Szirmay Antal, a Felső-Tisza vidékének alapos ismerője, a múlt század elején kétkötetes munkában (Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete, I—II. Budán, 1809—10.) tette közzé azokat az adatokat, melyekre számos levéltár átkutatása közben bukkant. Műve némi összefoglaló áttekintés után községenként csoportosítva közli az oklevelek kivonatát vagy teljes magyar szövegét. A kritika akkori fejletlensége s a szerző módszere miatt azonban ebbe az adattárba nagy számmal csúsztak be a forrásértéket is erősen csökkentő hibák, nem is szólva arról, hogy a kivonatos, illetve magyarnyelvű szövegek közlés, valamint a földrajzi nevek pontatlan átírása nagyon megnehezíti a munka használatát. Így, minthogy az azóta megjelent megyei monográfia (Magyarország vármegyéi és városai, szerk. Borovszky Samu. Szatmár vármegye. Szatmár-Németi. Bp.) anyagban és elrendezésben alig hozott újat, Csánki Dezső történeti földrajza Szatmári igen szükségesül tárgyalja s legfeljebb kiindulásul szolgálhat, más munkák viszont — így Schönherr Gyula alapos Nagybánya-monográfiája, Karácsonyi János Szatmár városáról írt cikke, vagy a Károlyi- és Kölcsei-család birtokairól szóló kiadványok — csak egy-két részterület kérdéseit világítják meg, a mai kutatónak újra egyenként kell kezébe vennie az okleveleket.

Magunk, a kiadott anyagon kívül, többezer eredeti középkori oklevelet tanulmányoztunk át; az Országos Levéltár

diplomatikai osztályán, múzeumi törzsanyagában és családi levéltárai közt találhatóakat épügy, mint a Jászóra helyezett Leleszi Országos Levéltár, a kolozsvári Erdélyi Múzeum és néhány kisebb vidéki levéltár (Gyömrő, Cégénydányád, Petneháza) anyagát, bár az utóbbiak közül néhány így is hozzáférhetetlen maradt. Időben 1526-ig mentünk, terület szerint megyénk középkori határait igyekeztünk szem előtt tartani. Változó határok esetén a bizonytalan terület faluival, amennyiben máshol már tárgyaltattak (mint Ugocsa, Közép-Szolnok, Bihar községei), nem foglalkoztunk, egyedül a Szabolcs felé esőkre kellett kiterjeszkednünk. Az anyaggyűjtés azonban itt nem lehetett teljes, a szomszéd megye monográfiája még bizonyára fog új adatokat találni.

A feldolgozásban követett alapelv népiségtörténeti volt, de a megye népe középkori sorsának ismerete természetszerűen sok település-, társadalom-, gazdaság- és birtoktörténeti kérdés megoldását is kívánta. Felhasználtuk az eddigi irodalom módszertani eredményeit, az új anyag azonban helyenkint új eljárási mód követését tette szükségessé. Az első rész alapjául szolgáló adatokat a munka második felében közöljük, helységenkint a történeti névalakok leírása után előbb a közösség sorsát tárgyalva, majd a népi hovatarozás megállapításához szükséges földrajzi és jobbágyneveket sorolva föl, csoportos előfordulás esetén néhol a helyi kisbirtokos-neveket is. (Azokat, melyekhez de-vel kapcsolt jelzőként a község neve járul.)

Az oklevelekből kijegyzett falvak szerint tagolt földrajzi és jobbágynévsorokat nyelvészeti szempontból Kniezsa István dr. egyet. c. rk. tanár úr volt szíves átvizsgálni és nyelvi alakjuk szerint magyar, szláv, román, német és bizonytalan kategóriákba osztani. A személynevek közül a bizonytalanok közé kerültek a latin formákon, valamint a magyarnyelvű nemzetiségneveken (pl. Tót, Rác, Oláh, Török) kívül a Vajdának és Papnak hívot-

tak — ezek a nevek a románság körében is gyakran használtak —, valamint a «Moldvai» nevűek, ellenben a hazánkon belül fekvő tájakról és községekről nevezettek, mivel az azonosítás a hely pontos nemzetiségi meghatározása legtöbbször nehézségekbe ütközik, másfelől pedig mivel bizonyosan nemzetiségi vidékre mutató nevet alig találunk, a magyarok közé számítottuk. A beosztásnál igyekeztünk következetesek maradni és legfeljebb egy-két többfelé használatos családnév került más-más népiségű földön más-más csoportba, mint pl. a román területeken gyakran használt szláv nevek, melyeket román vidéken románoknak vettünk. A nevek értelmezésénél korrekciók és azonosítások csak ritkán és óvatosan alkalmaztattak.

A módszer alapjainak kifejtése és igazolása különben Szabó István művének (Ugocsa megye, Bp. 1937, Magyarország és nemzetiség-sorozat, szerk. Mályusz E.) bevezetésében található meg részletesen. Magunknak is hangsúlyoznunk kell, hogy a névbeosztás nem fedi föltétlenül a viselők népi hovatarozását, a tényleges helyzet azonban a magyarságnak juttatna aránytalanul többet, hiszen a magyar faluk sok latin jobbágyneve, valamint a Törökök, Tatárok, Kunok stb., a legtöbb esetben a Tótok, Oláhok mögött is, kétségkívül magyar családok keresendők.

Az adattári részben — forrás- és könyvjelzeteken kívül — a következő rövidítéseket használtuk: FN = földrajzi nevek, JN = jobbágynevek, NN = nemesi nevek (helyi kisbirtokosság), e. n. = egyes név, é. n. = év nélküli oklevél; a nevek nyelvi csoportosításánál: B = bizonytalan, M = magyar, N = német, R = román, Sz = szláv. Az ABC-sor a nevek középkori (de lehetőleg mai helyesírással írt) alakjai — és mindenütt az alapnevek — szerint rendeztetett (Kis-, Nagy-, Kápolnás-szekeres pl. Szekeres alatt keresendő). Gömbölyű zárójelben közöltük a középkori névváltozatokat, szögletesben a mai hivatalos román elnevezést.

Legyen szabad hálás köszönetemet kifejeznem mindazoknak, akik bármilyen módon segítségemre voltak. Kniezsa István dr. úr nyelvészeti útbaigazításokat is adott; ezeket rá hivatkozva közöljük. Gerinczy Pál dr. jászóvári prépost-prelátus, Teleki Tibor gróf m. kir. koronaőr, kölesei Kende Gábor báró és Vityi Lajos urak levéltárak használatára adtak engedélyt; Fekete Nagy Antal dr. úr, *egyet.* m. tanár és Ila Bálint dr. úr, orsz. allevéltárnok az Országos Levéltárban, Spilka Lőrinc dr. úr, prém. perjel és Lági Kornél dr. úr, a Leleszi Konvent Országos Levéltárának őre pedig Jászón támogattak — fáradságot nem kímélve — a kutatás terén. A térképrajzokat Ambrózy Aladár úr volt szíves elkészíteni.